

ANALÝZA EKONOMICKÉ SITUACE ČESKÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ PŘI VSTUPU DO EU

ANALYSIS OF THE ECONOMIC SITUATION OF CZECH AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE EU ACCESSION PERIOD

Jaroslav Jánský

Summary:

The paper solves the economic situation of selected enterprises in the production as well as less favoured areas in the pre-accession period as well as after the accession to the EU. The selected agricultural enterprises are examined with regards to the conditions bearing on direct payments, i.e. the support of selected agricultural commodities and further on structural support. On the basis of accomplished analysis of the economic situation of agricultural enterprises, there are proposed preliminary measures, which could contribute to the mentioned enterprises in their consecutive transition to the CAP conditions.

Anotace:

Příspěvek řeší u vybraných podniků v produkčních i méně příznivých oblastech (LFA) jejich ekonomickou situaci v současném období před vstupem a následně po vstupu do Evropské unie. U vybraných zemědělských podniků jsou zohledněny při očekávaném vstupu do EU podmínky související zejména s poskytováním přímých plateb, tedy podporou vybraných zemědělských komodit a dále podpory v rámci strukturální politiky. Na základě provedené analýzy ekonomické situace vybraných zemědělských podniků jsou navržena předběžná opatření, která mohou napomoci uvedeným podnikům v postupném přechodu do podmínek společné zemědělské politiky EU.

Key words:

Agricultural enterprise, economic situation, common agricultural policy

Klíčová slova:

zemědělský podnik, ekonomická situace, společná zemědělská politika

Úvod

Se vstupem českých zemědělských podniků do podmínek společné zemědělské politiky Evropské unie bude uplatněn mimo jiné i systém přímých podpor, jejichž cílem je přijmout vhodná ekologická opatření týkající se zemědělských ploch a zemědělské produkce, stabilizovat zaměstnanost v zemědělství, přispět k přiměřené životní úrovni venkovského obyvatelstva a zohlednit prosperitu hospodářství.

Při jednání se EU a ČR dohodly na některých přechodných obdobích. Ty udávají dobu, po kterou v některé konkrétní oblasti nebude pro ČR platit plně legislativa EU.

Přechodné období na postupný náběh přímých plateb bude uplatněno v následujících dvou fázích:

1. fáze: V roce 2004 budou v nových členských zemích zavedeny přímé platby odpovídající úrovni 25 % přímých plateb poskytovaných zemědělcům v současných členských státech. Do roku 2007 se budou přímé platby každoročně dále navyšovat o pět procent.
2. fáze: V dalších letech se pak budou přímé platby postupně navyšovat o deset procent až do roku 2013 , kdy by měly dosáhnout 100% úrovně přímých plateb současných členských států.

Evropská unie však navíc přiznala České republice možnost přímých plateb z národních zdrojů do úrovně 55 % v roce 2004, 60 % v roce 2005 a 65 % v roce 2006. Od roku 2007 pak bude možné tuto úroveň pro dorovnání každoročně zvyšovat o deset procent až do dosažení stoprocentní úrovně přímých plateb. Dále u komodit, u nichž národní podpora v roce 2003 bude vyšší než daný návrh, pak ČR bude mít možnost dorovnání na úroveň roku 2003 navyšenou o deset procent.

Dopady přímých plateb na ekonomiku zemědělských podniků v jednotlivých výrobních oblastech České republiky jsou dány jednak velikostí přímé platby na hektar, popřípadě na VDJ a výrobní strukturou podniků hospodařících v různých výrobních oblastech. Tento dopad se rovněž promítne do ekonomické situace podniků. Jaký bude jejich vliv ve vybraných zemědělských podnicích hospodařících v podmínkách příznivých a méně příznivých oblastí je řešeno v tomto příspěvku.

Cíl a metodika

Cílem příspěvku je posoudit na základě provedené analýzy ekonomické situace vybraných zemědělských podniků podmínky zemědělských podniků před a při vstupu do EU se zohledněním systému přímých podpor EU.

Příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného záměru PEF MZLU v Brně, MSM 431100007 „Formování struktury zemědělství a potravinářského průmyslu a trendy chování podnikatelských subjektů v procesu integrace ČR do EU“.

Při posuzování ekonomické situace tří vybraných zemědělských podniků, které hospodaří v produkčních podmínkách a méně příznivých podmínkách se využilo metodiky EU pro výpočet přímých plateb a následně s využitím podnikového informačního systému byla provedena analýza dosažených finančních ukazatelů a predikce očekávaných ekonomických výsledků. Pro posouzení ekonomické situace bylo využito poměrových ukazatelů, které jsou používány v metodách finanční analýzy podniků.

Pro posouzení finanční situace podniků před a po vstupu do EU byly využity následující vybrané skupiny ukazatelů a jednotlivé ukazatele:

UKAZATELE LIKVIDITY

1. Likvidita 2. stupně (běžná likvidita)
- $$= \frac{\text{peněžní prostředky} + \text{pohledávky}}{\text{krátkodobé závazky}} \cdot 100$$

$$2. \text{ Likvidita 3. stupně (celková likvidita)} \\ \frac{\text{oběžný majetek /oběžná aktiva/}}{\text{krátkodobé závazky}} \cdot 100$$

UKAZATELE ZADLUŽENOSTI

$$3. \text{ Podíl vlastního kapitálu (míra samofinancování)} \\ \frac{\text{vlastní kapitál}}{\text{celkový kapitál}} \cdot 100$$

$$4. \text{ Míra zadluženosti} \\ \frac{\text{cizí kapitál /celkové dluhy/}}{\text{celkový kapitál}} \cdot 100$$

UKAZATELE AKTIVITY

$$5. \text{ Obrátka celkového majetku} \\ \frac{\text{tržby}}{\text{celkový majetek}}$$

$$6. \text{ Doba obratu celkového majetku} \\ \frac{\text{celkový majetek}}{\text{tržby}}$$

UKAZATELE RENTABILITY

$$7. \text{ Rentabilita vlastního kapitálu} \\ \frac{\text{hospodářský výsledek za účetní období}}{\text{vlastní kapitál}} \cdot 100$$

$$8. \text{ Rentabilita celkového kapitálu} \\ \frac{\text{hospodářský výsledek za účetní období}}{\text{celkový kapitál}} \cdot 100$$

$$9. \text{ Rentabilita nákladů} \\ \frac{\text{hospodářský výsledek}}{\text{celkové náklady}} \cdot 100$$

DOPLŇKOVÉ UKAZATELE

10. Reprodukční schopnost aktiv celková aktiva

$$= \frac{\text{zisk} + \text{odpisy}}{\text{celková aktiva}}$$

11. Nákladovost náklady

$$= \frac{\text{výnosy}}{\text{náklady}}$$

Výsledky a diskuse

V tabulkách č. 1, 3 a 5 jsou zohledněny pro jednotlivé podniky A,B,C přímé platby, které zemědělské podniky obdrží dle stanovených kritérií EU.

Přímé platby zahrnují u zemědělského podniku A, který hospodaří v produkčních podmínkách pouze přímé platby na plochu. Tento podnik A má pouze rostlinnou výrobu se zaměřením na obilnářské programy.

U zemědělského podniku B se jedná o přímé platby zohledňující rostlinnou a živočišnou výrobu v podmínkách produkční řepařské oblasti.

Zemědělský podnik C hospodaří s veškerou výměrou půdy v méně příznivých podmínkách (LFA). Kromě přímých plateb zohledňující rostlinnou a živočišnou výrobu jsou u tohoto podniku ještě strukturální platby LFA.

Výše uvedené tabulky č. 1, 3 a 5 rovněž uvádí pro jednotlivé podniky dosažené podpory v roce 2002 dle podmínek stanovených v ČR.

Tab. č. 1 Přímé platby dle EU a stávající podpory dosažené v ČR pro analyzovaný zemědělský podnik A

Ukazatel	M.J.	2002	2004	2005	2013
Přímé platby na plochu z EU s nulovým navýšením ze státního rozpočtu ČR	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	-	1562 1889	1874 2266	-
Přímé platby na plochu z EUs maximálním navýšením ze státního rozpočtu ČR	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	-	3582 4331	3862 4670	-
Podpory dosažené v ČR	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	943 1140	-	-	-
Podpory dle metodiky EU v 100% výši srovnatelné s farmáři EU	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	-	-	-	6247 7554

V tabulkách č. 2, 4 a 6 jsou uváděny vybrané poměrové ukazatele, které analyzují dosavadní ekonomickou situaci podniků v letech 2000 až 2002 a dále je s ohledem na propočtené přímé platby dle kritérií EU predikována situace v zemědělských podnicích ve třech variantách. Varianty propočtu očekávané ekonomické situace zemědělských podniků zohledňují následující postupy.

IA – ukazatelé představují ekonomickou situaci zemědělského podniku v roce 2004 zohledňující úroveň přímých plateb z EU ve výši 25% s nulovým (minimálním) navýšením ze

státního rozpočtu ČR při stejných podmínkách hospodaření roku 2002 tzn. nezměněných cenách vstupů i výstupů.

IB - ukazatelé představují ekonomickou situaci zemědělského podniku v roce 2004 zohledňující úroveň přímých plateb z EU ve výši 25% s nulovým (minimálním) navýšením ze státního rozpočtu ČR při zvýšení cen vstupů oproti roku 2002 ve výši 20% navýšení mzdových nákladů a 10% navýšení pachtovného a nezměněných cenách výstupů.

IIA – ukazatelé představují ekonomickou situaci zemědělského podniku v roce 2004 zohledňující úroveň přímých plateb z EU ve výši 25% s 30% (maximální) navýšením ze státního rozpočtu ČR při stejných podmínkách hospodaření roku 2002 tzn. nezměněných cenách vstupů i výstupů.

IIB - ukazatelé představují ekonomickou situaci zemědělského podniku v roce 2004 zohledňující úroveň přímých plateb z EU ve výši 25% s 30% (maximálním) navýšením ze státního rozpočtu ČR při zvýšení cen vstupů oproti roku 2002 ve výši 20% navýšení mzdových nákladů a 10% navýšení pachtovného a nezměněných cenách výstupů.

III - ukazatelé představují ekonomickou situaci zemědělského podniku (v roce 2013), kdy úroveň přímých plateb bude pro zemědělské podniky v ČR dosahovat plné výše přímých plateb dle stávající metodiky EU jaké v současném období dostávají farmáři EU. Dále ceny vstupů zohledňují oproti roku 2002 navýšení ve výši 50% u mzdových nákladů a 100% u pachtovného. Ceny výstupů jsou uvažovány hypoteticky v úrovni roku 2002.

Tab.č 2 Ukazatele ekonomické situace u zemědělského podniku A před a po vstupu do EU (průměrné hodnoty)

	Ukazatel	2000	2001	2002	2004 IA	2004 IB	2004 IIA	2004 IIB	2013 III
1	Likvidita 2.stupně	179,55	58,60	99,20	120,69	93,78	190,83	152,22	162,67
2	Likvidita 3.stupně	297,47	226,36	229,17	250,66	212,26	320,80	282,19	292,64
3	Podíl vlastního kapitálu	0,84	-9,19	-4,71	-0,44	-5,84	11,35	5,22	6,96
4	Míra zadluženosti	99,16	109,19	104,71	100,44	105,84	88,65	94,88	93,04
5	Obrátka celkového majetku	0,49	0,64	0,87	0,83	0,88	0,74	0,79	0,77
6	Doba obratu celkového majetku	2,05	1,55	1,15	1,20	1,14	1,36	1,27	1,30
7	Rentabilita vlastního kapitálu	400,0	x	x	x	-64,54	198,82	330,20	269,44
8	Rentabilita celkového kapitálu	3,37	-10,21	8,54	12,26	5,37	22,56	17,25	18,76
9	Rentabilita nákladů	4,83	-11,12	7,8	11,69	4,44	24,36	16,29	15,85
10	Reprodukční schopnost aktiv	8,99	-111,21	5,98	4,97	7,23	3,39	4,06	3,84
11	Nákladovost	0,95	1,14	0,95	0,92	0,98	0,82	0,88	0,88

Zemědělský podnik A (společnost s ručením omezeným) hospodaří v produkčních podmínkách kukuřičné výrobní oblasti na výměře 827 hektarů zemědělské půdy a v roce 2002 dosáhl kladného hospodářského výsledku. Ukazatele uvedené v tabulce č.2 v období let 2000 až 2002 hlavně signalizují velmi nízký stav základního kapitálu a tím i s ohledem na ztrátu v roce 2001 dochází k zápornému podílu vlastního kapitálu, který není zlepšen ani v roce 2002 dosaženým ziskem.

Při predikci ukazatelů roku 2004 se u zemědělského podniku A vycházelo ze skutečně dosažených výsledků hospodaření, majetkových a kapitálových poměrů roku 2002. Výpočet ukazatelů v roce 2004 uvažuje v první a druhé variantě jednak nezměněné ceny vstupů a výstupů (varianta IA a IIA) a jednak změnu ceny vstupů ve výši 20% zvýšení mzdových nákladů včetně nákladů na sociální a zdravotní pojištění a 10% zvýšení nájemného za pronajatou zemědělskou půdu (varianta IB a IIB). Zvýšení mzdových nákladů v podniku

představuje cca 2000 Kč na jednoho zaměstnance měsíčně. Obdobné je zvýšení pachtovného o 120 Kč na hektar zemědělské půdy ročně. Varianta III představuje dosažení plných tzn. 100% přímých plateb dle kritérií EU a dále nezměněné ceny výstupů oproti roku 2002 a zvýšení cen vstupů o 50% mzdových nákladů včetně nákladů na sociální a zdravotní pojištění a 100% zvýšení nájemného za pronajatou zemědělskou půdu.

Souhrnné hodnocení jednotlivých ukazatelů vypovídá, že varianty IIA a IIB tzn. zvýšené přímé platby z EU o 30% ze státního rozpočtu ČR se projeví v ekonomické situaci podniku příznivě. Varianta III vykazuje v podmínkách tohoto ziskového podniku plnou konkurenceschopnost zemědělským podnikům hospodařícím v podmínkách EU a to i při poměrně nepříznivých výstupních cenách, které v roce 2002 v našich podmínkách zemědělské podniky realizovaly.

Zemědělský podnik B (zemědělské družstvo) hospodaří v produkčních podmínkách řepařské výrobní oblasti na výměře 677 hektarů zemědělské půdy se zaměřením na klasickou rostlinnou a živočišnou výrobu. V tabulkách 3 a 4 jsou uvedeny přímé platby dle metodiky EU a vybrané ekonomické ukazatele, které ukazují, že zemědělský podnik B je podnik, který ve výchozím roce 2002 pro predikci jeho dalšího vývoje dosáhl ztráty. Predikovaná ekonomická situace podniku B dle variant I, II a III a to A i B není pro tento podnik příznivá. Při očekávaných podmínkách v roce 2004 se nezlepšují ani ukazatele likvidity, zadluženosti, rentability a nákladovosti. Tento podnik bude v dalším období muset zásadně zvážit restrukturalizaci veškeré činnosti podniku. Složitě bude v tomto podniku řešení i tzv. transformační zadluženosti.

Tab. č. 3 Přímé platby dle EU a stávající podpory dosažené v ČR pro analyzovaný zemědělský podnik B

Ukazatel	M.J.	2002	2004	2005	2013
Přímé platby na plochu z EU s nulovým navýšením ze státního rozpočtu ČR	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	-	1091 1611	1399 2066	-
Přímé platby na plochu z EUs maximálním navýšením ze státního rozpočtu ČR	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	-	2519 3721	2849 4208	-
Podpory dosažené v ČR	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	478 706	-	-	-
Podpory dle metodiky EU v 100% výši srovnatelné s farmáři EU	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	-	-	-	4666 6892

Tab.č 4 Ukazatele ekonomické situace u zemědělského podniku B před a po vstupu do EU (průměrné hodnoty)

	Ukazatel	2000	2001	2002	2004 IA	2004 IB	2004 IIA	2004 IIB	2013 III
1	Likvidita 2.stupně	107,95	146,52	86,22	94,06	63,42	112,33	81,68	77,89
2	Likvidita 3.stupně	235,96	344,70	255,67	263,51	232,86	281,77	251,13	221,53
3	Podíl vlastního kapitálu	10,09	14,73	11,44	12,32	8,77	14,31	10,92	7,38
4	Míra zadluženosti	89,91	95,27	88,56	87,68	91,23	85,69	89,08	92,62
5	Obrátka celkového majetku	0,52	0,54	0,55	0,54	0,56	0,53	0,55	0,57
6	Doba obratu celkového majetku	1,92	1,84	1,82	1,84	1,77	1,89	1,81	1,74
7	Rentabilita vlastního kapitálu	19,30	31,59	-56,33	-43,70	-110,8	-20,93	-65,27	-153,32
8	Rentabilita celkového kapitálu	1,95	4,65	-6,44	-5,38	-9,71	-2,99	-7,13	-11,32
9	Rentabilita nákladů	3,14	8,15	-8,51	-7,18	-11,82	-4,09	-8,88	-12,44
10	Reprodukční schopnost aktiv	15,48	13,34	-68,41	-221,46	-21,83	54,78	-47,27	-16,37
11	Nákladovost	0,96	0,93	1,10	1,08	1,14	1,04	1,10	1,14

V tabulkách č. 5 a 6 je analyzována ekonomická situace zemědělského podniku C (akciová společnost), který hospodaří v podmínkách méně příznivých oblastí na výměře 1049 hektarů zemědělské půdy. U tohoto podniku jsou zřejmé s ohledem na méně příznivé půdní, klimatické a další podmínky vyšší podpory v roce 2002 a také v roce 2004 respektive 2005. Úroveň přímých plateb a strukturálních plateb LFA očekávané u tohoto podniku v roce 2004 a 2005 pouze z prostředků EU jsou těsně srovnatelné s platbami poskytovanými ČR v roce 2002. Zvýšení přímých plateb a strukturálních plateb v letech 2004 a 2005 je patrné u zemědělského podniku až po navýšení plateb ze státního rozpočtu ČR ve výši 30% respektive 35%. Při predikci ekonomické situace tohoto ziskového podniku v roce 2004 je patrné, že při variantě IA a IB se ukazatele podniku nepatrně zhoršují. Lepší ekonomická situace podniku je při variantě IIA. Varianta IIB je srovnatelnou s rokem 2002. Pro podnik lze doporučit, aby zvážil všechny možnosti zvýšení rentability a snížení nákladovosti včetně změny struktury chovu skotu s postupným přechodem části dojnic na chov krav bez tržní produkce mléka.

Tab. č. 5 Přímé platby dle EU a stávající podpory dosažené v ČR pro analyzovaný zemědělský podnik C

Ukazatel	M.J.	2002	2004	2005	2013
Přímé platby na plochu z EU s nulovým navýšením ze státního rozpočtu ČR	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	-	3657 3486	4173 3978	-
Přímé platby na plochu z EUs maximálním navýšením ze státního rozpočtu ČR	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	-	6184 5895	6722 6408	-
Podpory dosažené v ČR	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	3808 3630	-	-	-
Podpory dle metodiky EU v 100% výši srovnatelné s farmáři EU	tis.Kč Kč.ha ⁻¹	-	-	-	13896 13247

Tab.č 6 Ukazatele ekonomické situace u zemědělského podniku C před a po vstupu do EU (průměrné hodnoty)

	Ukazatel	2000	2001	2002	2004 IA	2004 IB	2004 IIA	2004 IIB	2013 III
1	Likvidita 2.stupně	90,12	100,72	72,51	70,59	56,73	102,72	72,71	118,31
2	Likvidita 3.stupně	281,02	310,66	262,81	260,89	230,88	293,02	263,01	308,61
3	Podíl vlastního kapitálu	65,80	68,58	65,27	65,20	64,05	66,35	65,28	66,88
4	Míra zadluženosti	34,20	31,42	34,63	34,80	35,95	33,65	34,72	33,12
5	Obrátka celkového majetku	0,36	0,44	0,44	0,44	0,45	0,42	0,44	0,42
6	Doba obratu celkového majetku	2,82	2,29	2,30	2,29	2,22	2,37	2,30	2,41
7	Rentabilita vlastního kapitálu	4,21	2,94	0,27	-0,04	-5,21	4,96	0,31	7,21
8	Rentabilita celkového kapitálu	2,77	2,01	0,18	-0,03	-3,34	3,29	0,20	4,82
9	Rentabilita nákladů	6,15	3,98	0,33	-0,05	-5,56	6,21	0,34	7,96
10	Reprodukční schopnost aktiv	11,68	12,92	16,23	16,75	35,01	11,00	16,18	9,50
11	Nákladovost	0,95	0,96	1,00	1,00	1,06	0,94	1,00	0,93

Závěr

Předpokládaná predikce ekonomické situace zemědělských podniků v roce 2004 ukazuje z hlediska produkčních oblastí i méně příznivých oblastí, že dle varianty I, kdy jsou přímé platby pouze na úrovni navržené z EU bez navýšení ze státního rozpočtu ČR jako nedostatečné. Při podmínkách uvedených ve variantě IIA je ekonomická situace podniků v obou oblastech příznivější. Při variantě IIB je ekonomická situace zemědělského podniku B srovnatelná s rokem 2002 a u ziskového podniku A je dílčím způsobem výhodnější. Vzhledem k tomu lze uvést, že přímé platby je potřebné i při případném zjednodušení způsobu propočtu s plným využitím podmínek stanovených EU navýšit ze státního rozpočtu ČR. Pak je možno uvažovat o konkurenceschopnosti dvou ze tří analyzovaných zemědělských podniků se zemědělskými podniky současné EU. U všech zemědělských podniků se ukazuje také nutné uvažovat o nezbytnosti opatření a to nejen administrativního charakteru, která umožní zvládnout zemědělským podnikům přechod do podmínek EU. Pak může být naplněna teze uvedená v samém úvodu tohoto příspěvku.

Literatura

JÁNSKÝ, J.: Evaluation of financial situation of farms. Agricultural Economics 11, Vol. 48, Praha: ÚZPI, 2002, pp.485-489, ISSN 0139-570X

JÁNSKÝ, J.: Vývoj likvidity a zadluženosti zemědělských podniků v souvislosti se vstupem do Evropské unie. Sborník z mezinárodní vědecké konference "Finanční a logistické řízení v kontextu vstupu České republiky do Evropské unie". Hotel Srdce Beskyd, VŠB-TU Ostrava, 2003, s.115 -119, ISBN 80-239-08060-X

STŘELEČEK, F., LOSOSOVÁ, J.: Metodika propočtu přímých plateb. Zemědělec č.15, 2003, s. D1-D4

Zpráva o stavu zemědělství ČR za roky 2000 -2001. MZe ČR Praha.

Kontaktní adresa

Ing. Jaroslav Jánský, CSc., Ústav podnikové ekonomiky, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, Česká republika , jansky@mendelu.cz